

ISSN 0579-0263

СОЈУЗ НА ИСТОРИЧАРИТЕ
НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

ИСТОРИЈА

ГОД. XLII

СКОПЈЕ 2006

БРОЈ 1-2

Војислав САРАКИНСКИ

ДИСКРЕТНАТА СМРТ НА МЕТОДОЛОГИЈАТА

Работејќи во рамките на проектот на МАНУ „По трагите на писмото и јазикот на античките Македонци“, професорите Т. Бошевски и А. Тентов од Електротехничкиот факултет решиле за првпат во животот да се фатат во костец со дешифрирање на стари писма и расчитување на стари јазици. Тие го „расчитаа“ средниот текст на *Каменот од Розеја* и го прогласија за старомакедонски.¹ Она што воопшто не не изненади е степенот на јавна еуфорија што уследи во земјава - како и речитиот молк на научниците, особено на оние во странство. Битката за тираж и за гледаност е бескомпромисна; истите новинари и „специјалисти“ за античка историја што се изнапишуваа и изназборуваа за некаква таинствена бронзена книга на старомакедонски,² а потоа не потресаа со веста дека гробот на Александар Македонски е тука, кај нас,³ повторно ги наострија перата. На што се сведе целата работа првиот пат? На ништо - а и вториот пат, исто така на ништо. Некако ми се чини дека и третиот пат не ќе биде различно; но, за секој случај, вреди да се каже збор-два и за ова. Ако не за друго, барем затоа што кај нас, како што дознав неодамна, молчењето не значело дека некогаш игнорираш, туку дека признаваш дека е во право.

Тука не мислам да се впуштам во некаква епиграфска анализа, ниту пак да влегувам во лингвистичка дискусија за наодите на професорите. За такви нешта се дискутира со епиграфичари, со историчари и со лингвисти, значи - со луѓе што знаат антички јазици, и на кои оваа проблематика им е занимање. А интересот на двајцата професори за темава очигледно се јавува задоцнето во нивната професионална ка-

¹ Т. Бошевски & А. Тентов, „По трагите на писмото и на јазикот на античките Македонци“, *Прилози* 26.2, Одделение за математичко-технички науки, МАНУ 2005 (излезено од печат во мај 2006).

² Види, на пример, „Вест“ бр. 519 (30.03.2002).

³ Види, на пример, „Вест“ бр. 501 (09.03.2002), врз основа на П. Камбуровски, *Гробот на Александар Македонски*, Скопје 2001.

риера, па тие тешко можат да бидат академски квалификувани соговорници за тоа. Лингвистиката ќе ја оставам настрана; поскоро, сакам да се осврнам на начинот на кој размислуваат и го прикажуваат проблемот, на научната методологија со која се служеле, и воопшто, на прашањето дали тие, како луѓе од науката, не ја згазиле научната методологија што досега веројатно ја почитувале, и тоа во име на некакви, само ним познати идеи.

Најпрвин, ќе се задржам на основното прашање, што мора да се одговори пред да се дискутира за какво и да е писмо или јазик. *Што е каменот од Розета?* Во последно време, јавноста почна на овој камен да му припишува дури и извесна нота на таинственост: каменот од Розета, таинствениот камен каде што цело време ја имало вистината за јазикот на античките Македонци! Возбудливо, но, како што ќе видиме, крајно погрешно. Вистината, за жал, е многу попрозаична: еве за што станува збор.

По смртта на Александар III Македонски и по последователните договори и делби на неговата империја, Египет му припаднал на македонскиот благородник Птолемај.⁴ Тој, пак, успеал да се справи со првичните тешкотии и, во општи рамки, владеел мудро и снаодливо - па станал и родоначелник на династијата Птолемаиди.⁵ Птолемаидите владееле со Египет од 323 до 31 година ст.е., значи близу три века; како и сите владетели, и тие го усовршувале устројството на нивното кралство, ги осмислувале односите со свештенството, со земјоделците, со војската. За таа цел, Птолемаидите објавиле серија кралски декрети и наредби; понекогаш декретите имале слична содржина, или пак се однесувале на иста работа, но биле обновувани и објавувани од неколку кралеви последователно; во таков случај, станува збор за т.н. „серија од декрети“.⁶

⁴ Најпрвин со Договорот во Вавилон (323 год. ст.е.), состојба потврдена и со Договорот во Трипарадис (321 ст.е.). Детално за ова кај Ф. Папазоглу, *Историја на Хеленистичкиот период*, Скопје 1995, стр. 190-203 и 216-7; изворни податоци кај Куртиј Руф (XIII, 4) и во фрагментите на Аријан зачувани во делото *Ta meta Aleksandrou* од патријархот Фотиј.

⁵ Подробно објаснето кај О. Picard, „La création d'un royaume: les Lagides“, in O. Picard et al., *Royaumes et cités hellénistiques de 323 à 55 av. J.-C.*, Regards sur l'histoire, SEDES 2003, pp.17-44. В. и приказот на ова дело: В. Сараќински, *Жива Античка* 53 (2003), стр. 72-82. Одлична анализа и кај G. Holbl, *Geschichte des Ptolemäerreiches: Politik, Ideologie und religiöse Kultur von Alexander dem Grossen bis zur römischen Eroberung*, Darmstadt, 1994, подоцна преведена и на англиски јазик (*A history of the Ptolemaic empire*, London-New York, 2001).

⁶ Целосниот корпус на декретите на Птолемаидите, вклучувајќи ја и серијата за која станува збор тука, е детално обработен од M.-Th. Lenger (ed.), *Corpus des Ordon-*

Прочуениот камен од Розета, за кој однадеж почна толку многу да се пишува, е само еден зачуван и познат пример на документ од таква серија декрети. Прв и најстар во оваа серија е т.н. *Декрет од Каной*, објавен во 229 год. ст.е. од кралот Птолемај III (247-221 год. ст.е.). Овој декрет е исклучително важен во историската наука. Освен што е украсен со специфични релјефи со воена и религиозна содржина (кралот, под закрила на боговите, победува непријатели), во дел од текстот станува збор за воведување на нови религиозни празници и нивно распоредување во годината - па документот содржи и опис на најточниот антички календар за кој се знае досега.⁷ Втор документ во оваа серија е т.н. *Прв декрет од Мемфис*, објавен во 218 или 216 год. ст.е. од кралот Птолемај IV (221-203 год. ст.е.); и овој декрет се однесува на истата работа.⁸ Трет, и последен документ во серијата е т.н. *Втор декрет од Мемфис*, чиј препис е и на Каменот од Розета - повторно варијација на истата тема, објавен во 196 год. ст.е. од кралот Птолемај V (203-181 год. ст.е.).

Бидејќи станувало збор за документи што треба да се постават во сите храмови на кои се однесувале (значи, за натписи од јавен карактер), овие декрети биле испишани на стели и умножувани речиси сериски. Токму благодарение на ова, декретите на Птолемаидите се одлично проучени. *Декретот од Каной*, на пример, е зачуван во три примероци: него го има на *Првата Канойска стела* (37 реда хиероглифски текст, 74 реда демотски текст и 76 реда грчки текст), на *Втората Канойска стела* (26 реда хиероглифски текст, 20 реда демотски текст и 64 реда грчки текст) и на еден делумно зачуван фрагмент со хиероглифски текст кој денес се чува во Лувр. *Првиот декрет од Мемфис* е делумно зачуван на *Мемфиската стела*, а речиси комплетниот текст го има на *Стелата од Пијом* (42 реда хиероглифски текст,

nances des Ptolémées, Brussels 1964 (Academic Royale de Belgique, Cl. des Lettres, *Mémoires*, coll. 57, 1); подоцна и со дополнувања и поправки, вклучувајќи го и сиот дополнително најден материјал (1980, *Mémoires* 64, 2); список на сите понови наоди кај М.-Th. Lengier (ed.), *Corpus des Ordonnances des Ptolémées: Bilan des additions et corrections (1964-1988); Compléments à la bibliographie*, Brussels 1990. Cf. и два полесно достапни прикази, на N. Maehler (*The Classical Review, New Ser.*, 32.1 (1982), pp. 112 sqq.) и на J. David Thomas (*The Journal of Hellenic Studies* 86 (1966), p. 222 sqq.).

⁷ Дискусија за календарот опишан во текстот на овој декрет кај R. A. Parker, *The Calendars of Ancient Egypt*, Chicago, 1950. Понова детална анализа на Декретот од Каноп дава A. J. Spalinger, „The Canopus Stela“ in A. J. Spalinger, *Three Studies on Egyptian Feasts and their Chronological Implications*, Baltimore, 1992.

⁸ Иако старо повеќе од еден век, сè уште е актуелно изданието на E. A. Wallis Budge, *The Decrees of Memphis and Canopus*, vol. III, Kegan Paul, Trench, Trubner and Company, Inc., London 1904.

42 реда демотски текст, и странично испишан грчки текст). *Второئي декрет* од Мемфис е зачуван во три примероци: на *Каменот од Розетата* (14 редови хиероглифски текст, 32 реда демотски и 54 реда грчки текст), потоа на *Стелијата од Нубајрах* (со комплетен хиероглифски текст, искористен за да се дополни оштетениот *Камен од Розетата*) и, најпосле, испишан на еден ѕид во храмот во Фила, збогатен и со разни религиски сцени.⁹ Значи, станува збор не за еден, туку за серија од три одлично познати и целосно расчитани архивски документи. Првиот го имаме во три примероци, вториот во два, а третиот повторно во три, или вкупно - шест натписи на стели и еден на ѕид.

Со ова, станува сосем јасен и „идентитетот“ на каменот од Розета: станува збор за еден од седумте зачувани преписи на истоветен или мошне сличен текст, со кој се уредуваат односите меѓу кралот и египетското свештенство. Сосем кусо и за пронаоѓањето на овој, првопронајден натпис од серијата декрети. „Каменот од Розета“ бил пронајден во 1799 година од францускиот армиски инженер Пјер-Франсоа Бушар, кој раководел со теренски работи близу пристаништето Розета. Веднаш по наоѓањето, каменот бил префрлен во новооснованиот француски „Египетски институт“ во Каиро, во кој, по заминувањето на Наполеон од Египет, останале да работат близу двесте француски научници. Во 1801 Египет бил освоен од Британците; каменот бил однесен во Британскиот музеј, каде што се наоѓа и денес, а веќе на 11 март 1802 им бил официјално претставен на членовите на лондонското антикварско здружение.

Со дешифрирање најпрвин се зафатил британскиот научник Томас Јанг, кој до 1814 успеал да го преведе текстот напишан со демотско писмо и започнал да работи на хиероглифскиот дел, но не успеал да го расчита писмото;¹⁰ во 1822, тоа му пошло од рака на французинот Жан Франсоа Шамполион, кого токму поради ова го нарекуваат „татко на Египтологијата“. Текстот и преводот првпат биле целосно објавени во 1858 од Универзитетот во Пенсилванија;¹¹ по ова, египтолозите се фокусираат на расчитување на илјадниците други хиероглифски натписи.

⁹ Детално кај Е. А. Wallis Budge, *The Rosetta Stone*, Dover Publications, c 1929; трудов сè уште се користи во високообразовните институции на запад, па е повторно објавен во интегрален облик во 1989.

¹⁰ За неговата работа, v. D.C. Allen, „The Predecessors of Champollion“ *Proceedings of the American Philosophical Society* 144.5 (1960), 527-547.

¹¹ C. R. Hale, S. H. Jones & H. Morton, *Rosetta Stone: Report of the committee appointed by the Philomathean Society*, 1858 (*non vidi*).

Како и секој кралски декрет на Птолемаидите, и овој почнува со датирање, вообичаени формули и кралска титулатура:

„За време на владеењето на младиот крал што го наследува татка си во кралството; преславниот господар на двете круни, што го смири Египет; богобојазливиот крал кој ги скроти непријателите и го возобнови животот човечки; [...] Птолемај, вечно живиот љубеник Птахов, големиот крал на Горните и на Долните земји; рожбата на Боговите Филопатори; прифатениот од Хефајста, кому сонцето му дари победа; живата слика на Севс, синот на Сонцето, Птолемај, вечно живиот љубеник Птахов; во деветтата [негова] година, кога Аетос, синот Аетов беше свештеник на Александаровиот култ; на Боговите Спасители, на Боговите Брат и Сестра, на Боговите Добродетели, на Боговите Филопатори и на Богот Елифан Евхарист; кога Пира, ќерката Филинова беше дароносец пред Береника Добротворната; кога Ареја, ќерката Диогенова беше канефора пред Арсиноја Братољубна; кога Ејрена, ќерката на Птолемај беше свештеничка на Арсиноја Таткољубна; четвртиот ден од месецот ксандик, или по египетски на осумнаесетти мекхир [...]“¹²

Следи објаснувањето кој, каде и зошто ја донел одлуката:

„[...] Првосвештениците и Пророците [...] и сите други свештеници од храмовите ширум земјата, кои дојдоа да го поздрават кралот во Мемфис [...] собрани во храмот во Мемфис изјавија: бидејќи кралот Птолемај [...] им чини добро на храмовите и на сите поданици, [...] зашто им е благосклон на боговите, зашто на храмовите им посвети приходи во пари и жито, зашто се нафати на голем трошок за да се обноват храмовите, и зашто беше усрдно дарожлив; а од приходите и даноците што се собираат во Египет некои сосем укина, а некои намали, со цел народот и сите други да живеат во благосостојба додека тој кралува; зашто ги поништи сите долгови на храмовите и на народот кон круната; [...] и зашто заповедаше Боговите и понатаму да го

¹² Станува збор за след од вообичаени епитети и титули на владетелите, во согласност со династичкиот култ на Птолемаидите; овој култ на династијата бил воведен од Птолемај I Сотер, а се чувствувал напоредно со култот на Александар III. Освен свештеникот на Александар и свештеничката на Арсиноја, се споменуваат и „дароносец“ и „канефора“, почесни титули на придружничките на кралицата или на кралицата-мајка.

добиваат приходот од храмот и годишните придонеси во жито и пари, како и приходите од лозјата, градините и сите други имоти на храмот што ги поседуваа и во времето на татко му [...]»¹³

И, најпосле, одлуката на свештениците и заклучокот:

„ [...] Свештениците од сите храмови во земјата решија значително да се зголемат почитите што му се укажуваат на кралот Птолемај [...] и на неговите родители и предци [...]; на највидното место во секој храм да се постави статуа на вечно живиот крал Птолемај, [...] која ќе носи име „Птолемај, бранител на Египет“; покрај неа да се постави статуа на главниот Бог на храмот како му дава на Птолемај победничко оружје, сето тоа направено на египетски начин;¹⁴ свештениците да ги чествуваат овие статуи три пати дневно и да ги облекуваат во света облека; [...] да се постави статуа на кралот Птолемај и на кралицата Арсиноја во внатрешноста на секој храм, во одајата со статуите на другите богови; [...] Секоја година празникот на кралот Птолемај [...] да се празнува пет дена почнувајќи од првиот ден на месецот Тот, а свештениците да носат венци, да излеваат и да принесуваат жртви; [...] истоово да им се дозволи на обичните луѓе, па да можат и тие да празнуваат и секоја година да го чествуваат во нивните домови, за да им се објави на сите дека Египћаните го величат и чествуваат Кралот и Богот Епифан Евхарист, според пропишаниот обичај и закон. Оваа одлука да се испише на стела од тврд камен со свето писмо, народно писмо и хеленско писмо, и да се постави во сите храмови од прв, втор и трет разред, веднаш до статуата на вечно живиот крал.“

Да се вратам на прашањето-тема на овој труд: што има специфично, посебно или несекојдневно во содржината на каменот од Розета? Одговорот е: сосем ништо! Како што видовме, вистинската важност на каменот од Розета е во тоа што станува збор за прв пронајден триписмен и двојазичен натпис, па извесно време служел како единствен клуч за расчитување на египетското хиероглифско писмо. По откривањето на другите натписи од серијата, натписот бил допол-

¹³ Таткото е Птолемај IV Филопатор (221-205 год. ст.е.)

¹⁴ Т.е., во согласност со каноните на египетската уметност.

нет, и тука завршила неговата важност за лингвистиката. Всушност, *Декретот од Каноп* има подолг хиероглифски текст одошто *Вџоритовиот декрет од Мемфис* (каменот од Розета), па затоа бил и покорисен во дешифрирањето на хиероглифите.

Толку за натписите. А сега, да се запрашаме: зошто професорите го одбрале токму натписот испишан на каменот од Розета? Ако има вистина во она што го зборуваат - дека сакале да трагаат по „старомакедонски“ јазик расчитувајќи го демотското писмо, зошто го одбрале *документот на кој има најмалку демотски текстови* (32 реда, наспроти 42 на Стелата од Питом и дури 74 реда на Канопската стела)? Од научна, методолошка гледна точка, логично е да се избере најдолгиот запис, оној што дава најмногу можности за идентификација - а не оној што има најбомбастично име. Се чини дека нашиве професори не ги виделе другите декрети на Птолемаидите, освен оној за којшто чуле сите - Розетскиот! Сите натписи се лесно достапни, а преводите ги има дури и во најосновната научна литература,¹⁵ за чудо, во трудот на нашиве професори - токму неа ја нема.¹⁶

¹⁵ За илустрација, ќе ги споменам само првите и/или основните изданија со текст и превод серијата декрети. За Канопскиот декрет: S. Birch, „Decree of Canopus“, in S. Birch (ed.), *Records of the past: being English translations of the Assyrian and Egyptian monuments*, vol. VIII, London, 1876, 81-90; F. Chabas, „Le decret de Canope“, in F. Chabas, *Oeuvres diverses*, vol. 5, Paris 1909, 488-495; G. Roeder, *Die ägyptische Religion in Texten und Bildern*, vol. III: *Kulte und Orakel im alten Ägypten*, Zürich, 1960, 142-166; R.S. Simpson, *Demotic Grammar in the Ptolemaic Sacerdotal Decrees*, Oxford, 1996, 224-241; C. Wescher, „Texte grec de l'inscription de Tanis“, *Revue archéologique, Nouvelle série*, vol. XIV (1864), 49-55; E. Miller, „Découverte d'un nouvel exemplaire du décret de Canope“, *Journal des savants* 1883, 214-229, фотографии на хеленскиот текст 240-241. За Мемфиските декрети: U. Kaplony-Heckel, in *TUAT I*, 236-246; F. Chabas, *Oeuvres diverses*, tome 3, Paris 1903, 95-202, речник 181-202; J. Letronne, *Oeuvres choisies*, tome 2, Paris 1881, 255-360; S. Birch (ed.), *Records of the past: being English translations of the Assyrian and Egyptian monuments*, vol. IV, London 1875; W. Spiegelberg, *Der demotische Text der Priesterdekrete von Kanopus und Memphis (Rosetta) mit den hieroglyphischen und griechischen Fassungen und deutscher Übersetzung nebst demotischem Glossar*, Heidelberg 1922, преиздадено во 1990. За најновото чистење и конзервација на Каменот, при што е повторно проверен текстот и се потврдени досегашните читања и преводи, v. E. Miller, N. Lee, K. Uprichard & V. Daniels, „The examination and conservation of the Rosetta Stone at The British Museum“ in A. Roy & P. Smith (eds.), *Tradition and Innovation, Advances in Conservation, IIC contributions to the Melbourne Congress, 10-14 October 2000*, International Institute for Conservation of Historic and Artistic Works (IIC), London 2000, 128-132.

¹⁶ Наместо стручна литература, авторите Бошевски и Тентов цитираат само седум труда, и тоа: два средношколски учебници за словенечки јазик (!), еден приказ на современиот вевчански дијалект (!), еден старословенски речник, еден трактат по алгебра од XVI век, еден труд на оспоруваниот и контроверзен Г. С. Гриневиц и, најпосле, Демотскиот речник на Ориенталниот Институт во Чикаго.

Методологијата на научната работа ме тера да се задржам на уште една куса работа. Важноста на овие декрети е тоа што се трописмени и двојазични, и што послужиле како клуч за дешифрирање на дотогаш нерасчитаното египетско хиероглифско писмо.¹⁷ Дури и на студентите по филологија им е совршено јасно дека најдобар клуч за расчитување на непознато писмо или јазик е документ со текст на повеќе јазици и писма - *со помош на утврденошо и познатошо, се дешифрира непознатошо*.¹⁸ Ете зошто каменот од Розета бил толку важен - тој е прв пронајден египетски документ од таков вид. На сосем ист начин бил протолкуван и Бехистунскиот натпис, кој станал основа за расчитување на староперсиското, бабилонското и еламското клинесто писмо.¹⁹

А сега, да видиме: *врз основа на шито и со какви сѝоредби професорите се обиделе да го продолжат делото на претходните истражувачи?* Ова е многу важно, а еве и зошто. Прво, колку што им е познато на научниците, досега не е пронајден ниту еден текст на „старомакедонски“ јазик - значи, тие не можеле да ги проверат добиените облици со соодветни, исто така „старомакедонски“.²⁰ Второ, се прашувам дали воопшто и можеле да најдат лингвистички паралели со други антички јазици; колку што знам, професорите се професионално посветени на една сосем друга наука, па не верувам дека успеале на академско ниво да го изучат старогрчкиот; староегипетскиот не го ни споменувам! Значи, *врз која лингвистичка основа, врз кои знаења, врз кои други извори, врз кои паралели се ѝемели нивниот ѝруд?* Колку што

¹⁷ Како што може да се види кај J.-F. Champollion, *Précis du système hiéroglyphique des anciens Égyptiens*, Paris 1824 или, уште подобро, во неговото писмо до Дасие (*Lettre à M. Dacier relative à l'alphabet des hiéroglyphes phonétiques*, 1822); мошне интересно раскажано за општа публика кај S. Singh, *The Code Book: The Science of Secrecy from Ancient Egypt to Quantum Cryptography*, New York 2000. Најново стручно дело е трудот на D. Meyerson, *The Linguist and the Emperor: Napoleon and Champollion's Quest to Decipher the Rosetta Stone*, Random House Trade, 2005 (*non vidi*).

¹⁸ Методолошки разработено од H. Rogers, *Writing Systems: A Linguistic Approach*, Oxford 2005, со нагласка врз лингвистичките непознаници; поконкретно кај W. A. Malley (ed.), *Orthography studies: articles on new writing systems*, London 1964.

¹⁹ V. H. C. Rawlinson, *Archaeologia* 36 (1853), 74; L.W. King & R.C. Thompson, *The sculptures and inscription of Darius the Great on the rock of Behistun in Persia*, London 1907; најново биографско дело за Ролинсон, со детално објаснување на обработката на натписот, е L. Adkins, *Empires of the Plain: Henry Rawlinson and the Lost Languages of Babylon*, New York 2003.

²⁰ Детално за јазикот на античките Македонци, како и објаснување за тоа зошто глосите не се доволни за да се дефинира карактерот на јазикот, кај Н. Проева, *Сѝуди за античкиите Македонци*, Скопје 1997, стр. 80-114, особ. 90-99; види го и неодамнешното интервју во неделникот „Денес“ (09.03.2007, стр. 28-32).

можев да сфатам, врз никои, освен врз добрата волја, познавањето на мајчиниот јазик и огромната желба да се „најде“ текст на старомакедонски јазик. Ако ова е навистина така, станува збор за играње „бројки и букви“, а не за лингвистика. На таков начин, ако сакаме и ако одвоиме доволно време, на каменот од Розета можеме да прочитаме што ни е драго.

Од професорите дознавме уште една работа: демотското писмо досега било толкувано погрешно. Но нивното тврдење не само што не е јасно - дали нашите знаења за демотското писмо се промашени во целост, или само на овој камен со демотско писмо е напишан „старомакедонски“ текст, но досега никој не забележал? - туку и не е поткрепено со никаков аргумент. За да не згрешам, ќе се задржам на двете можности; но, најпрвин да видиме што е, всушност, демотското писмо.*

Хиероглифското писмо било осмислено за да се користи на епиграфски споменици или на импозантни, цврсти градби; но, кога требало да се бележи брзо, со мастило на папирус, пишувањето со хиероглифи било макотрпно и бавно. За таа цел, најпрвин се развила една негова варијанта, наречена хиератско писмо, а од хиератското писмо подоцна се развило демотското.²¹ Значи, демотското писмо, наречено од Египјаните - „писмо за документи“ (*seš n' šet*), а подоцна од Грците - „за пишување писма“ (*epistolographike*), е трет развоен стадиум на египетското писмо.²² Најстарите облици на демотското писмо датираат во VII век ст.е., а еден век подоцна со ова писмо се пишувале речиси сите административни, правни и економски текстови. Во V и IV век ст.е. со демотско писмо веќе се пишувале и религиозни и литературни текстови, а во римскиот период било единствено писмо во активна употреба, покрај грчкиот алфабет и латинското писмо. Последниот познат запис датира од 11 декември 452 година н.е. Значи, демотското писмо било неверојатно витално: активно се користело цели единаесет векови.²³

²¹ Cf. J. H. Johnson, *Thus Wrote 'Onchsheshonqy - An Introductory Grammar of Demotic*, Third Edition, Chicago 2000; F. Hoffmann, *Ägypten, Kultur und Lebenswelt in griechisch-römischer Zeit. Eine Darstellung nach den demotischen Quellen*, Akademie Verlag, Berlin 2000 (*non vidi*).

²² Мошне детално разработено и објаснето кај M. Depauw, *A Companion to demotic studies*, *Papyrologica Bruxellensia* 28 (1997); v. и приказот на J. H. Johnson (*Journal of Near Eastern Studies* 60.1 (2001), 55-56).

²³ Неколку поважни збирки со демотски документи: E. Bresciani, *Testi demotici nella Collezione Michaelides*, Roma 1963 (*non vidi*); P. J. Frandsen (ed.), *The Carlsberg Papyri 1: Demotic Texts from the Collection*, Copenhagen 1991; P. J. Frandsen & K. Ryholt (eds.), *The*

Што ни кажува ова? Прво, демотското писмо ниту е, ниту може да биде македонско писмо, ниту пак да има каква и да е врска со Македонија, зашто се јавува пред Македонците воопшто да направат унитарна држава, а не пак да освојуваат и да влијаат врз други народи.²⁴ Второ, и веројатно поважно за теоријата на двајцата професори: дали, можеби, ние треба да поверуваме дека писмо што се користело единаесет века и на кое е напишано не море, туку океан од документи е *недоволно или погрешно протолкувано, па сивојичиите научници, кои досега превеле илјадници демойски документи, за два века работија не успеале да претпознаат дека на „Каменот од Розетта“ всушност има македонски шексџ?* Да ги забаравиме, тогаш, и да ги избришеме сите досегашни преводи; да ја понижтиме сета досега проучена доцнежна историја на Египет, и да почнеме одново. Зашто, ова што двајцата професори го тврдат е многу посериозно, одошто веројатно и самите сфаќаат.

Што произлегува од досега кажаново? Работата е многу едноставна. Како што кажав погоре, клучниот чекор во дешифрирањето на египетските хиероглифи бил направен токму врз основа и со помош на демотскиот египетски и на старогрчкиот текст на Каменот од Розета. Сега, професорите не убедуваат дека демотскиот текст на овој документ два века се читал погрешно; но тоа значи дека се погрешно протолкувани и хиероглифите. Што значи ова? Дека сиот научен свет двесте години ја изучувал четиримилениумската историја на Египет врз погрешни премиси? Дека египтологијата е привид, и дека сите египтолози се во состојба на колективна заблуденост која трае два века? Според професорите, време е се да се избрише; да се вратиме, тогаш, во 1799 и да тргнеме од почеток.

Но, ние секако нема да го сториме тоа, поради една проста причина. Ние се занимаваме со лингвистика и историја, а двајцава про-

Carlsberg Papyri 3: A Miscellany of Demotic Texts and Studies, Copenhagen 2001; во поново време е сè пореферентна збирката на Универзитетот Tufts (Boston/Grafton/Medford) - *Papyrological Resources in Perseus*, достапна и on-line (<http://www.perseus.tufts.edu/Texts/papyri.html>), како и каталогот на Универзитетот Duke (Durham, NC) - *Online Catalogue of the Duke Papyrus Collection*, <http://scriptorium.lib.duke.edu/papyrus/texts/>. Целосен преглед на збирките кај J. Oates, R. Bagnall, W. Willis & K. A. Worp, „Checklist of Editions of Greek, Latin, Demotic and Coptic Papyri, Ostraca and Tablets“, *BASP*. Suppl. 9 (2001).

²⁴ За времето и начинот на формирање на македонската држава v. H. Прова, *Студиум за античкиот Македонци*, Скопје 1997, стр. 37-44; Idem, *Историја на Аргеадите*, Скопје 2004, стр. 139-245. За македонската власт во Средоземјето, v. Ф. Папазоглу, *Историја на хеленистичкиот период*, Скопје 1995, *passim*, како и *Историја на Епигоњитије* (во печат).

фесори - со квазилингвистика и псевдоисторија. Ова е сериозно обвинение, но во целост му одговара на она што тие ни го покажаа. А што ни покажаа тие?

Прво, ни покажаа дека се впиушиле во истражување без да ја направат основната научна и методолошка подготовка за она што сакаат да го истражат. Тие ниту ги изучиле соодветните антички јазици на академско ниво, ниту пак ги обработиле наративните, литературните и епиграфските извори современи или релевантни за проблемот што сакаат да го проучат.

Второ, ни покажаа дека истражуваат без некој видлив и оправдан методолошки критериум. Којзнае зошто, тие зеле еден единствен документ, го отсекле од другите шест со кои е органски врзан, го издвоиле само него од илјадниците други што му се сродни, и еве, го обработуваат како уникат, со што самите себеси си оневозможиле споредба и интерна проверка на нивните наоди пред да ги објават.

Трето, ни покажаа дека умеат да се однесуваат игнорантски и малициозно кон двовековните истражувања на сите други научници. Тие едноставно не се согласуваат, или едноставно ги отфрлаат досегашните научни ставови - и го прават тоа без никакви аргументи или дискусија. Изразот „ние не прифаќаме“ не е научна дискусија.

И четврто, тие очигледно ценат дека замислени конструкции како „отпуѓа ан“, значат „во Египет“; поедноставно кажано, тие се убедени дека, ако нешто има и најмала шанса да е точно, тоа е дефинитивно точно. А ова е многу, многу далеку од каква и да е наука.

На овој начин, професорите дискретно ја убија научната методологија.